

בבואה של העתיד: היבטים כלכליים של שאיפות בנים ובנות בתחום התעסוקה¹

מאמר זה עוסק בבניית שאיפות תעסוקתיות של בני נוער, תוך התמקדות בהיבטן הכלכלי. המטרה היא לבחון אם השאיפות התעסוקתיות תורמות להבנת פערי השכר בין המינים ובמיוחד להבנת התשוואות הדיפרנציאליות למשאבי הון אנושי. ההשערה היא שהפערים הכלכליים בין המינים, המתגלים בשוק העבודה, יתגלו גם בטרם הכניסה אליו – במקצועות אליהם שואפים בני שני המינים. זאת בעיקר כתוצאה מן ההטפה המינית של המקצועות ומנטיית בני הנוער להיצמד למשלח-היד ה"הולמים" את מינם. המדגם כלל 385 תלמידי כיתות י"א במספר בתי-ספר עיוניים ומקצועיים במרכז הארץ. משלח-היד הנשאים מוגדרים על פי התשוואה תמורת ההשכלה ועל פי אחוז הגברים, במשלח-היד הספציפי. בנוסף להגדרה היותר מקובלת של הציון כסולם היוקרה. הממצאים המרכזיים הם: (א) התשוואה הכלכלית הכרוכה במקצועות אליהם שואפות בנות נמוכה, בצורה משמעותית ביותר, מזו המאפיינת מקצועות אליהם שואפים בנים; (ב) במשוואת הרגרסיה לניכוי התשוואה הכלכלית הכרוכה במשלח-היד הנשאף, הגורם המרכזי בקרב בנים ובנות כאחד, הוא אחוז הגברים במקצוע; (ג) אילו שאפו הבנות למשלח-יד המאופיינים על-ידי אחוז גברים מקביל לזה שבמשלח-היד אליהם שואפים הבנים, היה הדבר גורם לסגירת חלק הארי של הפערים בתשוואות. ממצאים אלה מצביעים על כך כי גם בטרם הכניסה לשוק העבודה, ולפני הפגישה עם מנגנונים מפלים, ממציינות הנשים בערך השכלתן ואין הן מצפות לקבלת תגמול הולם תמורתה, זאת בעיקר עקב היצמדותן לדפוס המקובל של העדפת מקצועות "נשיים". משתמע מכך, כי אין די בחוקים ובתקנות המופעלים על המעבידים כדי למתן את פערי התשוואות בין המינים. פתרון הנראה כבעל סיכוי רב יותר להצלחה, הוא הפתרון הקשה הרבה יותר של ניתוק הקשר בין מקצוע למין.

מבוא

פערי ההכנסות בין המינים והסגרגציה המינית בשוק העבודה

מחקרים רבים, המתמקדים בדיפרנציאציה המינית בשוק העבודה, מצביעים על קיומם של פערים ניכרים בהכנסות נשים וגברים בחברות תעשייתיות, כאשר פיקוח על משאבי הון אנושי מביא לצמצום שולי בלבד של פערים אלה (Lloyd & Niemi, 1979; Roos, 1981; Rosenfeld, 1983; Semyonov & Kraus, 1983). למעשה, אין לצפות מלכתחילה שפיקוח על מספר שנות לימוד ויוקרה תעסוקתית יגרום להקטנת פערי ההכנסות בין המינים, כיוון שרמות ההשכלה

¹ מאמר זה מבוסס על נתונים אשר נאספו בידי צוות בראשותו של אברהם יוגב. תודתי לו על הרשות להשתמש בהם. כמו כן, ברצוני להודות למשה סמיתוב, לאברהם יוגב ולקורא עלום-שם על הערותיהם המועילות. האחראיות לממצאים, למסקנות ולדעות המובעות כאן היא, כמוכן, על כותבת המאמר בלבד.

והיוקרה המקצועית הממוצעות של נשים עובדות שוות לאלה של גברים (England, 1979; Featherman & Hauser, 1976; McClendon, 1978; Roos, 1981; Semyonov & Kraus, 1983; Trieman & Terrell, 1975). מועסקים משני המינים אכן מובחנים אלה מאלה באשר לשעות עבודה, דרגה והכשרה ספציפית לתפקיד, אלא שגם גורמים אלה מסבירים חלק שולי בלבד מהפערים בהכנסות (Lloyd & Niemi, 1979; Roos, 1981). היעדר היכולת להסביר פערי תגמולים כלכליים בין המינים על-ידי הבדלים בתשומות מבהיר, שעיקרם של פערים אלה נובע מהחזורים דיפרנציאליים — השקעות הנשים "זולות", כמונחים כלכליים, מאלה של הגברים: ההחזר הכספי לכל יחידת השקעה נמוך משמעותית עבור נשים בהשוואה לגברים.

מאמץ מחקרי ניכר הושקע בנסיון להסביר החזורים דיפרנציאליים לבני שני המינים. דרך אחת היא זו של התייחסות אל קיומו של פער שאריתי בהכנסות כאל אינדיקציה לקיומה של הפליה על בסיס מיני (למשל: Mincer & Polacheck, 1978)². גישה שונה מתבססת על הסברים מבניים, המניחים קשר בין טיב העיסוק לבין התגמולים הכרוכים בו, ללא קשר למאפייני המועסקים בו (Rosenfeld, 1983). הגישות המבניות מניחות קיומם של שוקי עבודה שונים, הנבדלים, בין השאר, מבחינת מערכות ההודמנויות הקיימות בהם והתגמולים שהן מספקות. חלק מהגישות מבחינות בין השווקים על פי מאפייניהם הכלכליים או על פי מבני ההודמנויות שהם מייצגים (Doeringer & Piore, 1971; Hodson, 1982), ואלו אחרות מגדירות מראש את ההבחנה על פי ההרכב המיני של המועסקים (Oppenheimer, 1970). הנסיון ליישם גישות מבניות מהקבוצה הראשונה להסבר פערי החזורים בין המינים לא עלה יפה מבחינה אמפירית; למרות העובדה שנשים אכן נמצאות בשיעורים גבוהים יחסית בשווקים הפחות מתגמלים, אין בכך כדי להסביר פערים בתשואות (Bibb & Form, 1977; Roos, 1981). לעומת זאת, התייחסות להרכב המיני של משלח-היד מסבירה חלק ניכר מפערי השכר ופערי התשואות בין המינים (England, Chassie & McCormack, 1982; McLaughlin, 1978). משתמע מכך, כי גורם מרכזי להכנסות הנמוכות של נשים ולתשואה הנמוכה של משאבי הון אנושי הוא ריכוזן במשלח-היד "נשיים". במסקנה זו אין, כמובן, חידוש רב. אדרבא, עצם הגדרת אופיו של שוק עבודה "נשי" כורכת הכנסה נמוכה עם דרישות גבוהות יחסית בתחום ההשכלה (Oppenheimer, 1970; Rosenfeld, 1980). עובדה זו מציגה את הקשר בין ההרכב המיני של העיסוק לבין ההכנסה הכרוכה בו כמעט כטאוטולוגי. עם זאת, דווקא עובדת היותו של הקשר כה ברור מבהירה כי ניתוח הגורמים להיווצרותה ולהנצחתה של הסגרגציה המינית בשוק העבודה חייב להיות חלק בלתי-נפרד מכל דיון כפערי ההכנסות בין המינים.

הסגרגציה המינית בשוק העבודה והגורמים להיווצרותה ולהנצחתה נדונו בהרחבה בספרות (Blau & Jesenius, 1976; Izraeli, 1979; Jones, 1983; Wolf & Rosenfeld, 1978), אם כי לא תמיד בהקשר ישיר להחזורים בשכר. הנושא נותח מתוך מגוון של גישות, אותן ניתן לחלק לשתי קטגוריות רחבות (Blau & Jesenius, 1976):

2 צלנו מבקרת גישה זו, בטענה שאין היא מגדירה הפליה במישור, אלא מפרשת רק את הפער השאריתי (Zellner, 1976).

בעיסוקים ה"הולמים" את מינן. נקודות-מוצא שכיחות להסבר תופעה זו הן חיברות לתפקידי מין (Rosen & Aneshensel, 1978) — משלח-היד ה"נשיים" מיטיבים להשתלב עם מילוי התפקידים המשפחתיים, או גישות כלכליות, על פיהן בחירת מקצוע לפי התווית המינית היא פעולה רציונלית מנקודת-ראות כלכלית (Polacheck, 1981; Zellner, 1975).³

(ב) גישות המתמקדות בתהליכי הקצאה, לפיהן אין העובדת בוחרת בעיסוק הנראה לה, אלא מתועלת לעיסוקים "נשיים" על-ידי המעבידים (Blau & Jesenius, 1976; Semyonov & Scott, 1983). שני סוגי הגישות לא בהכרח מוציאים זה את זה. אדרבא, אינטראקציה ביניהם עשויה ליצור מעגל קסמים, בו בחירה מסורתית של עיסוקים מחזקת את נטיית המעבידים להקצאת נשים לעיסוקים הנתפסים על-ידם כהולמים אותן, ואלו הסגרגציה הברורה מחזקת את נטייתם של בני כל מין לבחור בעיסוק ה"מתאים" (Lloyd & Niemi, 1979).

חקר שאיפות תעסוקה של בני-נוער עשוי לתרום רבות בקביעת החשיבות היחסית של גורמי בחירה וגורמי הקצאה בהנצחתה של הסגרגציה המינית. למרות שהבידול המיני בשאיפות התעסוקה של בני נוער נחקר לא מעט, הדבר נעשה בעיקר במסגרת מחקרי השגת הסטטוס (למשל: Hout & Morgan, 1975; Marini, 1978; Sewell & Hauser, 1975). במסגרת זו התמקדו החוקרים בייקרת משלח-היד הנשאים, ולא בחנו בשיטתיות השלכות אפשריות של השאיפות על הסגרגציה בשוק העבודה ועל פערי השכר בין המינים. כדי שניתן יהיה להתייחס לתחומים אלה, יש לנתח היבטים של משלח-היד הנשאים השונים מהיוקרה, דהיינו, את הרכבם המיני של משלח-היד ואת התשואה הכלכלית הכרוכה בהם. מחקרים העוסקים בשאיפות תעסוקתיות אינם מתייחסים במישרין להיבט הכלכלי של משלח-היד הנשאים, אך קיימת התייחסות מסוימת להרכבם המיני. בין היתר נמצא, כי צעירים נוטים לבחור במשלח-היד ה"הולמים" את מינם (Marini & Greenberger, 1978). מחקרים בעלי אוריינטציה פסיכולוגית מוצאים כי אף ילדים צעירים ביותר נוטים לבסס את בחירתם התעסוקתית על אותה תווית מינית (Archer, 1984; Goldstein & Oldham, 1979; Papalia & Tennent, 1975).

ממצאים אלה רומזים, כמדומה, על העובדה שהנצחת הסגרגציה המינית נובעת, לפחות בחלקה, מבחירה עצמית של המועסקים. נראה כי בחירה זו אינה מהווה תוצאה של שיקולים כלכליים, שהרי קשה לייחס שיקולים מעין אלה לילדי גן או אף לתלמידי בית-ספר. ההעדפות התעסוקתיות של ילדים ובני נוער מעוררות סימני-שאלה גם לגבי הגישה הכורכת עיסוק במשלח-היד "נשיים" עם נוחיות בכיצוע תפקידים משפחתיים, שכן קשה לשער שילדים צעירים מביאים בחשבון שיקולים מעין אלה. גם כאשר מדובר בנערות תלמידות ביה"ס התיכון, יש לבדוק בזהירות את המידה בה העדפותיהן התעסוקתיות מושפעות מתכניותיהן בתחום המשפחתי. נראה לי, כי בחירה תעסוקתית מסורתית נובעת, בעיקרו של דבר, מתוך קבלה של המצב הקיים, וחוסר מודעות לאפשרות לשנותו.

3 אינגלנד (England, 1984) מציגה ממצאים אמפיריים, המפריכים את טענת הרציונליות הכלכלית הקיימת בבסיס בחירה תעסוקתית על בסיס מיני. עם זאת, אין החוקרת שוללת את חשיבות הבחירה האישית שלא על בסיס מוטיבציות כלכליות כגורם בהנצחת הסגרגציה המינית בשוק העבודה.

המשפחה, ביה"ס, אמצעי התקשורת ושוק העבודה המוקדם חוזרים ומעבירים מסר ברור — קיימים מקצועות המתאימים לנשים, ואחרים ההולמים גברים (Greenberger & Steinberg, 1976; Wirtenberg & Nakamura, 1976; White & Brinkerhoff, 1981; Weitzman, 1972; 1983). בני הנוער מעצבים את שאיפותיהם במסגרת זו. נטייתן של נערות לשאוף למשלחייד "נשיים" מחלישה את הטיעונים המדגישים את תפקיד המעביד בקביעת הסגרגציה המינית. ברור שעדיין יש ביכולת המעביד להקצות את הנשים לתפקידים שוליים וחסרי סיכויי-קידום דרך הפליה סטטיסטית או באמצעים אחרים. עם זאת, אופי השאיפות התעסוקתיות של נערות מבהיר כי אין הן מתנגדות להקצאה למקצועות "נשיים", שהרי הן שואפות להם כבר טרם הכניסה לשוק העבודה.

במחקר הנוכחי ברצוני לצעוד צעד אחד קדימה; ההשערה הראשונה במחקר זה היא, כי הפערים בשכר והתשואה הדיפרנציאלית למשאבי הון אנושי, המתגלים בשוק העבודה, יתגלו גם בטרם הכניסה אליו — במקצועות אשר להם שואפים בני שני המינים. חלק הארי של תופעה זו מקורו, לטענתי, בעצם קיומה של סגרגציה מינית: כתוצאה מהקשר הברור בין ההרכב המיני של משלחייד לבין רמת ההכנסה מהם, הרי שבעצם שאיפתן למקצועות "נשיים" מוותרות הכנות, מלכתחילה, על קבלת תשואה כספית ההולמת את השקעתן במשאבי הון אנושי. כלומר, ההשערה השנייה היא, כי הפערים הכלכליים ברמות השאיפה נובעים בעיקרם מהנטייה להעדיף משלחייד על פי דימויים המיני. לשון אחר, גם אם קיימת הפליה בשכר בשוק העבודה, היא נמצאת בהלימה ניכרת עם שאיפות הנשים בטרם הכניסה אליו.

השערות אלה, אשר לא נחקרו עד כה בצורה שיטתית, נבדקו במחקר זה על-ידי ניתוח שאיפות תעסוקתיות של בני נוער תלמידי כתי"א (גיל 16) בישראל. הניתוח יתמקד בנְוִית שונה מזו המקובלת במחקרים מתחום זה, בהם נהוג לנתח את השאיפות כחלק מתהליך השגת הסטטוס. בניתוח הנוכחי תיבחן תרומת השאיפות להסבר הגורמים לפערי השכר בין המינים; בייחוד תיבדק תרומתן להסבר התשואות הדיפרנציאליות של משאבי הון אנושי. בטרם אפנה להצגת המחקר, תוצג להלן הבעיה בהקשר הישראלי.

תמונת המצב בישראל

ישראל מהווה זירה מעניינת ביותר לניתוח שאיפות בני נוער בתחום התעסוקה, תוך התייחסות להשלכותיהן על הסגרגציה המינית בשוק העבודה ועל הפער בתשואה הכלכלית בין המינים. ישראל, כחברות תעשייתיות אחרות, מאופיינת בפערי הכנסות ניכרים בין המינים, למרות שאין האישה העובדת נחותה מהגבר מבחינת רמת ההשכלה והיוקרה התעסוקתית (Semyonov & Kraus, 1983; Yuchtman-Yaar, Moore & Fishelson, 1984). גם בישראל אין הבדלים במשאבי הון אנושי מסבירים פערי שכר בין המינים, ועיקר הפער מקורו בתשואות שונות תמורת השקעות דומות של משאבים. גם כאשר לסגרגציה המינית בשוק העבודה, אין ישראל שונה מחברות תעשייתיות אחרות, הן בעצם קיומה של הסגרגציה

(Izraeli, 1979; Trieman & Roos, 1983), והן בקשר שבין ההרכב המיני של משלח-היד לבין רמת ההכנסה שלו (הרטמן, 1975).⁴

נראה, אם כן, כי הממצאים בארץ תואמים את אלה שנמצאו במדינות תעשייתיות אחרות, במיוחד בארה"ב. עם זאת, כיוון שהמחקר מתמקד בשאיפותיהם של תלמידי תיכון, מן הדין להתייחס למאפיינים ייחודיים של מערכת החינוך הישראלית. המחקרים האמריקנים, העוסקים בשאיפות בני נוער בתחום התעסוקה, כמעט שאינם מתייחסים לגורמים מבניים של ביה"ס. נראה כי עובדה זו נובעת מהנחת קיומה של מערכת פתוחה ותחרותית, הנוצרת בחברה שדגם הניעות שלה קרוב ל'דגם התחרותי' (contest mobility), כמונחיו של Turner (1960). לעומת זאת, אין אפשרות לנתח שאיפות בני נוער בישראל מבלי להתייחס למאפיינים מבניים של מערכת החינוך, שהיא בעלת סממנים של 'ניעות מטעם' (mobility sponsored) (Yogev, 1981; Yuchtman-Yaar & Samuel, 1975). כיוון שהמחקר הנוכחי עוסק בתלמידי בתי-ספר תיכוניים, הרי הגורם המבני הרלוונטי הוא מסלול הלימודים. במערכת החינוך הישראלית קיימת הבחנה ברורה בין המסלול העיוני הסלקטיבי, המכוון את בוגריו לחינוך הגבוה, לבין המסלולים המקצועיים. במסלולים המקצועיים קיימת הבחנה נוספת בין המסלולים הבגרותיים (מסמ"ת) לבין הלא-בגרותיים (מסמ"ר ומסמ"ס). מסלול הלימודים משפיע על שאיפות התלמידים בתחום ההשכלה (Yogev & Ayalon, 1982), על סיכויי הישרדותם במערכת החינוך (Yogev & Ayalon, 1986) ועל שאיפותיהם בתחום היוקרה התעסוקתית (איילון, 1984; Yuchtman-Yaar & Samuel, 1975). עם זאת, מבנה זה של 'ניעות מטעם' אינו משמעותי בהתבססות הדיפרנציאציה המינית. אדרבא, בנות מכוונות בשיעורים גבוהים-יחסית למסלולים העיוניים (כפיר, 1982), ומהיבט זה ניתן היה לצפות שהן תגלינה רמת שאיפות גבוהה יותר. לעומת זאת, מתברר כי מערכת החינוך המקצועי פועלת לשיצור חלוקת העבודה המינית — במערכת זו קיימת הבחנה ברורה בין מגמות "נשיות" ו"גבריות", כאשר המסלול הבגרותי, המסמ"ת, מורכב בעיקרו ממגמות "גבריות" (יובג ואילון, 1986). עקב זאת, הרי בניגוד למחקרים האמריקנים, ינותחו שאיפות בני הנוער במחקר הנוכחי תוך התייחסות למסלולי הלימוד בביה"ס התיכון.

שיטת המחקר

המדגם

המחקר מתבסס על מדגם עירוני של 385 (229 בנות ו-156 בנים) תלמידי כיתה י"א (בני 16) בחמישה בתי-ספר תיכוניים עירוניים במרכז הארץ. בתי-ספר אלה, עיוניים ומקצועיים, נבחרו עקב ההטרוגניות של תלמידיהם מבחינת הסטטוס החברתי-כלכלי, המוצא העדתי

4 הרטמן (1975) מדווח על מתאם של 0.38 — בין אחוז הנשים במקצוע לבין רמת ההכנסה החודשית הממוצעת של העוסקים בו. מתאם זה עולה ל-0.63 — לאחר פיקוח על רמת ההשכלה הממוצעת של העוסקים במקצוע. ממצא זה חוזר ומדגיש את הטענה, שאין פערי השכר בין המינים נובעים מפערים ברמת ההשכלה.

והמין. ככל בית-ספר נבחרו מספר כיתות י"א, בדרך שתאפשר שונות מרבית של התלמידים, הן על פי הגורמים שלעיל והן על פי מסלולי הלימוד: עיוני; מקצועי בגרות – מסמ"ת; מקצועי רגיל – מסמ"ר; מקצועי מעשי – מסמ"ס. תלמידי המסלול העיוני מהווים 24.5% מכלל המדגם, תלמידי המסמ"ת – 31.1% ותלמידי המסלולים הלא-בגרותיים – 44.4%.

קיומה של שונות מרבית של מסלולי הלימוד ושל הרכבם המיני מהווה יתרון מבחינת האפשרות לבצע ניתוחים שונים בתוך המסלולים השונים. עם זאת, גורם אופיו של המדגם המכוון לייצוג-יתר של תלמידי המסלולים המקצועיים. ייצוג-יתר אינו פוגע במשמעות האנליטית של הבדיקות, כיוון שאין כוונה להגיע לפרמטרים של האוכלוסייה בדבר משקל המין, המוצא ומסלול הלימודים בתהליכים המתוארים.

המשתנים

המשתנה התלוי: משלח-היד הנשאף

משתנה זה נמדד בעזרת השאלה הבאה: "באיזה מקצוע את/ה חושבת/לעסוק בעתיד? (נא פרטי/ במידת האפשר)".

המקצוע שציין הנחקר אופיין לפי שלושה משתנים:

(א) רמת היוקרה התעסוקתית – לפי סולם היוקרה התעסוקתית של הרטמן (1975). טווח הסולם נע בין 1 (יוקרה מינימלית) ל-104 (יוקרה מרבית).

(ב) הגדרה כלכלית – התשואה הכספית תמורת ההשכלה (להלן 'תשואה'). ה'תשואה' הוגדרה על סמך נתוני סקר כוח אדם, 1974: חושבה משוואת הרגרסיה לניבוי ההכנסה החודשית הממוצעת למקצוע, בלירות, לפי רמת ההשכלה הממוצעת של העוסקים בו (מוגדרת כממוצע שנות לימוד של העוסקים במקצוע). הקבוצות המקצועיות הוגדרו על פי צירוף של ציוני היוקרה ושדה מקצועי (סיטוס). כדי למנוע עיוותים הנובעים ממספר מקרים קטן, צורפו. לצורך החישוב, משלח-היד הקרובים במשמעותם (למשל, מורים מקצועיים לסוגיהם) לקטגוריה אחת. המשוואה הסופית חושבה תוך התייחסות ל-99 מקצועות⁵. בעזרת משוואה זו, חושב לכל מקצוע ערך השארית – ההפרש בין ההכנסה הממוצעת בפועל, לבין ההכנסה המנובאת על פי רמת ההשכלה. המקצועות הוגדרו לפי התשואה תמורת ההשכלה, ולא לפי רמת ההכנסה במקצוע, שכן נראה לי כי הבעיה הקריטית של נשים היא בעיית התשואה הנמוכה תמורת השכלתן⁶.

(ג) אחוז הגברים במקצוע – על פי אותם נתונים (סקר כוח אדם, 1974) חושב אחוז הגברים

5 המשוואה היא: $\hat{Y}_i = 508.48 + 86.32 X_i$ (כאשר: $R^2 = .29$). הכנסה מנובאת למקצוע: $X_i =$ רמת השכלה ממוצעת למקצוע. אפשרות קיומה של פונקציה לא-ליניארית נבדקה דרך מעבר לפונקציה לוגריתמית (Blalock, 1979), והבדיקה הצביעה על היעדר פונקציה לא-ליניארית.

6 המתאם בין ההכנסה הממוצעת למקצוע לבין התשואה הכרוכה בו הוא 0.80. המתאם גבוה נ"ו כדי שניתן יהיה להתייחס לתשואה כאל מייצג טוב למדי של רמת ההכנסה. עם זאת, העובדה שההכנסה הממוצעת למקצוע מסבירה 64% בלבד משונות התשואה מצביעה על כך שהמדד אכן כולל מרכיב נוסף.

בכל אחד מ-99 המקצועות. מדד זה שימש כהגדרה נוספת של המקצוע הנשאף (להלן: "גבריות").

המשתנים הבלתי-תלויים

המשתנים המסבירים כוללים שני משתנים המנותחים, בד"כ, במסגרת מחקרים על שאיפות בני נוער: מיצב חברתי-כלכלי ועידוד 'אחרים' משמעותיים. שני משתנים נוספים, מרכזיים ביותר בניתוחי ניעות בישראל, ייכללו בניתוח: מסלול הלימודים ומוצא עדתי. כמו כן ייכלל משתנה נוסף: חשיבות השיקול הכלכלי בקביעת שאיפות בתחום התעסוקה. משתנה זה, אשר אינו שכיח במחקרי שאיפות בני נוער, נכלל כאן כיוון שהמחקר מתמקד בהיבט הכלכלי של שאיפות תעסוקתיות. הגדרות תצפיתיות של המשתנים:

מיצב חברתי-כלכלי: מדד המורכב מ-4 פריטים: השכלת אב (הטווח הוא מ-1 — "לא למד כלל" עד 8 — "תואר שני או שלישי"); השכלת אם (הטווח זהה); מקצוע אב (הנבחן התבקש לפרט גם את הדרגה, התפקיד ומקום העבודה; הסימול נעשה לפי הסולם המקוצר של הרטמן, 1975); צפיפות דיור (מס' החדרים בבית מחולק במספר הנפשות בו). המדד נבנה בעזרת ניתוח גורמים, בשיטת ה-principal factor. התקבל גורם אחד, המסביר 63.2% משונות הפריטים. המדד נבנה מסכום ציוני התקן של הפריטים, כאשר כל ציון משוקלל במטענו הגורמי. המטענים הגורמיים: השכלת אב — 0.85; השכלת אם — 0.79; משלחיד אב — 0.74; צפיפות דיור — 0.48.

עידוד 'אחרים' משמעותיים: מדד זה מורכב מ-3 שאלות: (1) האם רוצים הוריו שתמשיך ללמוד לאחר ביה"ס התיכון? (2) האם מוריך בביה"ס מעודדים אותך בדרך-כלל להמשיך ללמוד לאחר סיום ביה"ס התיכון? (3) מה מתכוונים רוב חבריך/חברותיך הטובים ביותר לעשות לאחר סיום לימודיהם בביה"ס התיכון (ו/או לאחר סיום השירות הצבאי)? כל פריט הוגדר כדיכוטומיה: "0" — אין עידוד להמשך הלימודים; "1" — יש עידוד, והמדד מהווה ממוצע פשוט של שלושת הפריטים.

מסלול הלימודים: (1) עיוני; (2) מקצועי-בגרותי (מסמ"ת); (3) מקצועי לא-בגרותי (מסמ"ר + מסמ"ם). ברוב העיבודים מוגדר כ-2 משתני דמי: (1) עיוני ("1" — תלמידי מסלולים עיוניים; "0" — כל השאר); (2) מסמ"ת ("1" — תלמידי המסלול המקצועי-בגרותי; "0" — כל השאר). הקטגוריה אשר אינה נכללת בניתוח והמהווה, עקב כך, בסיס להשוואה, כוללת את המסלולים הלא-בגרותיים (להלן יכוננו שני מסלולים אלה — מסמ"ר, לשם קיצור).

השיקול הכלכלי בבחירה התעסוקתית: התלמידים נשאלו: הכי חשוב לי שהמקצוע בו אעבוד בעתיד יהיה: (1) מקצוע של משכילים; (2) מקצוע שיתן לי אפשרות להרוויח הרבה כסף; (3) מקצוע שיתן לי כבוד; (4) אני רוצה לעסוק בעתיד בעיקר במשפחה ובילדים שיהיו לי.

במשתנה זה הוגדרו: "1" — הבוחרים בקטגוריה 2; "0" — כל השאר. מוצא עדתי: משתנה דמי: "1" — אשכנזים; "2" — מזרחיים.

ממצאים

מאפייני המקצועות אליהם שואפים בנים ובנות

לוח 1 מציג שלושה מאפיינים של המקצועות אליהם שואפים בנים ובנות במסלולי לימוד שונים: יוקרה, תשואה כלכלית ו"גבריות".

לוח 1: מאפיינים של מקצועות נשואים (יוקרה, תשואה כלכלית ו"גבריות" המקצוע) לפי מין ולפי מסלול לימודים

מסלול לימודים	בנים		בנות		n
	M	SD	M	SD	
יוקרת המקצועות הנשואים					
עיוני	92.67	7.51	83.09	15.38	89
מסמ"ת	80.72	14.71	66.35	13.99	113
מסמ"ר + מסמ"ם	54.12	22.06	57.70	17.57	161
סה"כ	72.75	23.75	66.75	19.27	¹ 363
פער בין הכנסה בפועל לבין הכנסה מנובאת לפי רמת ההשכלה²					
עיוני	158.53	606.19	-254.98	487.75	
מסמ"ת	402.21	447.98	152.38	549.78	
מסמ"ר + מסמ"ם	268.90	349.76	-247.61	440.08	
סה"כ	290.37	468.87	-153.41	527.71	
אחוז הגברים במקצועות הנשואים					
עיוני	.56	.31	.37	.29	
מסמ"ת	.86	.18	.72	.34	
מסמ"ר + מסמ"ם	.91	.23	.41	.39	
סה"כ	.81	.28	.47	.38	

- 1 הירידה במספר הנחקרים נובעת מכך ש-22 תלמידים לא השיבו על השאלה בדבר משלח-היד הנשאף.
- 2 ערך שלילי פירושו: ההכנסה בפועל נמוכה מזו הצפויה עפ"י רמת ההשכלה; ערך חיובי מציין הכנסה גבוהה מהמצופה.

נדון תחילה בממוצעים הכלליים: בכל שלושת המאפיינים גבוהים ממוצעי הבנים מאלה של הבנות. הפער קטן יחסית כאשר מדובר ביוקרה — ממוצע הבנים נמצא 14. יחידות תקן מעל הממוצע הכללי, וממוצע הבנות 12. יחידות תקן מתחתיו. הפערים בין המינים גדולים ומשמעותיים הרבה יותר כאשר מדובר בהרכב המיני ובתשואה הכלכלית של משלח-היד

הנשאפים: כאשר מדובר באחוז הגברים במקצוע, נמצא ממוצע הבנים 49. יחידות תקן מעל הממוצע הכללי, ואילו ממוצע הבנות 43. יחידות מתחתיו. כאשר לתשואה הכלכלית – ממוצע הבנים נמצא 19. יחידות תקן מעל הממוצע הכללי, וממוצע הבנות 58. יחידות תקן מתחתיו.

ממוצעי התשואה הכספית הכרוכה במשלח-היד הנשאפים מצביעים בכיור על ההבדל בשאיפות הכלכליות של בני שני המינים: בעוד שהבנים שואפים כממוצע למשלח-יד, אשר התגמול הכלכלי הכרוך בהם גבוה מזה המנובא על פי רמת ההשכלה המאפיינת אותם, שואפות הבנות למשלח-יד בעלי תגמול כלכלי חסר.

ההבחנה בין מסלולי לימוד חוזרת וממחישה את מרכזיותו של גורם מכני זה בעיצוב רמות השאיפה של תלמידים. עדיפות הבנים אמנם נשמרת בכל אחד ממסלולי הלימוד, אלא שלא תמיד תוך התייחסות לאותו היבט של משלח-היד הנשאף. במסלול העיוני גבוהות שאיפות הבנים מאלה של הבנות – הן מבחינת יוקרת משלח-היד הנשאף והן מבחינת התשואה הכלכלית. כאשר ההבדל בין המינים בשאיפות הכלכליות גדול מזה שבשאיפות הסטטוס (ההפרש בין הממוצעים המתוקננים בהתייחס ליוקרה: 45). בהתייחס לתשואה כלכלית: (77). הפער המרבי בין המינים כאשר לשאיפות הסטטוס מתגלה במסגרת המסמ"ת, היא המסגרת המביאה להיווצרות קירבה מרבית בין המינים, הן מבחינת ההרכב המיני של משלח-היד הנשאף והן מבחינת התשואה הכרוכה בו. הממוצעים מבהירים, כי במסגרת המסמ"ת מתפתח בקרב הבנות דפוס יוצא-דופן: זו קבוצת הבנות היחידה השואפת למשלח-יד, שהתשואה הכלכלית שלהם חורגת מעבר למצופה לפי רמת ההשכלה המאפיינת אותם. עם זאת, תשואה זו עדיין נמוכה משמעותית מזו של משלח-היד להם שואפים הבנים מהקבוצה המקבילה. שוויון מרבי בין המינים כאשר לשאיפות סטטוס מתגלה במסגרת המקצועית הלא-בגרותית. ההפרש בין ממוצעי המשתנים הוא 17. – והוא מצביע על עדיפות קלה לבנות. יש לציין כי שוויוניות זו מושגת במסגרת המאופיינת ברמת שאיפות נמוכה ביותר בתחום היוקרה. למעשה, זו מסגרת בה מתגלה ההבדל הגדול ביותר בין המינים ביחס לשאיפות הכלכליות (ההפרש בין הממוצעים המתוקננים: 96). ממוצע התשואה הכלכלית של משלח-היד אליהם שואפים בנים תלמידי המסלולים הלא-בגרותיים נמצא 40. יחידות תקן מעל ממוצע ההתפלגות, ואלו הממוצע המקביל בקרב הבנות – 56. יחידות מתחתיו. משתמע מכך, כי בעוד שאיפות הבנים במסלולים הלא-בגרותיים נותנות סיכוי למצב שבו תגמול כלכלי יהווה פיצוי על רמת היוקרה הנמוכה, אין הדבר כך כאשר לשאיפות הבנות, ובמסגרת הלא-בגרותית אין הבנות מפתחות שאיפה לניעות מסוג כלשהו.

ההשערה הראשונה, לפיה פערי התשואה בין המינים יתגלו עוד בטרם הכניסה לשוק העבודה, זוכה אפוא לאישוש ברור. ההשערה השנייה טוענת, כי פערי התשואה המתגלים ברמות השאיפה נובעים בעיקרם מהנטייה להעדיף משלח-יד על פי דימויים המיני. ממוצעי השאיפות מבהירים כי, כמצופה, בנים נוטים לשאוף למשלח-יד "גבריים" יותר מאשר בנות. מערכת הקשרים בין "גבריות" משלח-היד (כלומר, אחוז הגברים במקצוע) לבין מאפיינים אחרים של משלח-היד תוצג בפרק הבא.

חשיבות ההרכב המיני של משלח-היד הנשאף בקביעת רמת היוקרה והתשואה תמורת ההשכלה

משקל ההרכב המיני של משלח-היד הנשאף בקביעת מאפייניו האחרים נבדק בעזרת סדרה של ניתוחי רגרסיה נפרדים לבנים ולבנות (מטריצת המתאמים בין המשתנים מופיעה בנספח). בסדרת הניתוחים הראשונה (לוח 2), התשואה להשכלה היא המשתנה התלוי, ובסדרה השנייה (לוח 3) – רמת היוקרה. בכל סדרה נערכו שלושה ניתוחי רגרסיה לכל מין: הראשון כולל את המשתנים הבלתי-תלויים אשר אינם מתייחסים במישורן למשלח-היד הנשאף; השני כולל את גבריות משלח-היד הנשאף כמשתנה בלתי-תלוי נוסף; ובניתוח השלישי נכללת יוקרת משלח-היד כמשתנה מסביר נוסף של התשואה (כאשר היוקרה מהווה משתנה תלוי, נוספת התשואה כמשתנה מסביר נוסף; ראה לוח 3). ברור שעיקר העניין הוא בחשיבותו היחסית של ההרכב המיני כמסביר התשואה להשכלה והיוקרה של משלח-היד הנשאף⁷; הניתוחים הנוספים באים כדי לחדד היבט מרכזי זה.

מהות הקשרים בין ההרכב המיני של משלח-היד הנשאפים לבין התשואה הכרוכה בהם ראויה להארה נוספת. כאמור לעיל, קיומו של קשר ברור בין ההרכב המיני של משלח-היד לבין התגמול הכלכלי הכרוך בהם תועד במחקרים רבים, המתמקדים בשוק העבודה. עם זאת, אין להסיק מכך שהקשר בין ההרכב המיני לבין התשואה במשלח-היד הנשאפים הוא מובן מאליו, משום שהם אינם מהווים בהכרח מדגם מייצג של המקצועות הקיימים בשוק העבודה (איילון, 1984). טענה זו מומחשת במחקרנו באמצעות השוואת הקשרים בין שני גורמים אלה בקרב בנים ובנות בנפרד. מתברר כי המקצועות להם שואפות הבנות מאופיינים בחפיפה רבה יחסית בין ההרכב המיני לבין התשואה ("גבריות" המקצוע מסבירה כ-48% משונות התשואה בקרב הבנות, לעומת 19% בלבד בקרב הבנים⁸). נעבור כעת לניתוחי הרגרסיה. לוח 2 מבהיר כי המשתנים הכלולים כמערכת יעילים למדי בהסבר השאיפות הכלכליות של הבנות.

בכל שלושת הניתוחים גבוה ערך R^2 לבנות, בהשוואה לבנים. חלק מן הפערים בערכי R^2 ניתן כנראה ליחס לשונניות השונות של משתנה התשואה. השונות בקרב הבנות גבוהה

7 משוואת הרגרסיה אינה יכולה להצביע, כמוכן, על כיוונים סיבתיים בקשרים שבין שלוש ההגדרות של משלח-היד הנשאף. הכללת ההרכב המיני של משלח-היד כמשתנה מסביר של התשואה להשכלה מתבססת על המחקרים אשר הוזכרו במבוא ואשר מצביעים על נטייה להעדיף משלח-ייד על פי התורית המינית כבר בגיל צעיר ביותר. בהקשר זה נזכיר את טענתה של פייג' (Paige, 1984), שנערוט נוטות לבחור עיסוק על פי הרכבו המיני, שכן אין הן מאמינות ביכולתן להשתלב במקצועות "גבריים" (ראה גם Marini & Greenberger, 1978). בניסוי שנערך (Heilman, 1984), נמצא שכאשר נאמר לנערות שההרכב המיני של מקצועות עתיד להשתנות, הן נוטות לשנות את שאיפותיהן בהתאם לשינוי הצפוי. הכללת היוקרה והתשואה, לחילופין, כמשתנים מסבירים במשוואות הרגרסיה השונות נערכה במטרה להאיר היבטים נוספים של דפוסי השאיפות של בנים ובנות, ואין כל כוונה להניח קיומו של כיוון סיבתי כלשהו בין מאפיינים אלה.

8 אין להתעלם מהאפשרות, שחלק מהפערים בערכי R נובעים מהשונניות הנבדלות של התשואה: מקדם ההשתנות של גורם זה הוא 1.60 בקרב הבנים ו-3.44 בקרב הבנות.

לוח 2: מקדמי רגרסיה מטריים (B) ומתוקננים (β) לניבוי התשואה להשכלה במשלח-היד הנשאף עבור בנות
 (n = 197), ועבור בנים (n = 134)¹

משתנים מסבירים	בנות (1)	בנים ² (2)	בנות (3)	בנים (4)	בנות (5)	בנים (6)	
מיצב חברתי-כלכלי	B 14.84	23.96	-28.01	29.80	-31.62	19.97	β .06
מוצא עדתי	B 104.13	-95.22	33.02	-94.46	31.49	-85.38	β .10
שיקול כלכלי	B 116.25	-13.75	154.15*	59.35	156.15*	57.02	β .10
עידוד 'אחרים' משמעותיים	B -23.76	119.23	-12.59	154.63	-20.24	141.41	β -.02
עיוני	B -47.08	-112.85	115.92	200.38	58.95	11.34	β -.04
מסמ"ת	B 392.47*	154.05	126.56	200.86*	118.56	44.14	β .33
"גבריות"	B -	-	958.82*	862.67*	934.18*	944.14*	β -
יוקרה	B -	-	-	-	2.39	5.87*	β -
a	-379.40	204.01	-744.82	-670.88	-860.29	-1052.95	
R ²	.15	.06	.51	.26	.51	.30	

1 הירידה במספר הנחקרים נובעת מהצטברות תשובות חסרות במשתנים השונים.

2 המשוואה אינה מובהקת.

* ערך B גדול לפחות כפליים מטעות התקן שלו.

יחסית (ר' הערה 8), והיא נובעת מהדפוס הייחודי של תלמידות המסמ"ת, בהשוואה לתלמידות המסלולים העיוניים והמסלולים הלא-בגרותיים. בנייתוח הראשון (לוח 2, טורים 1, 2), אשר אינו כולל מאפיינים של משלח-היד הנשאף, משוואת הבנים אינה מובהקת. בקרב הבנות המשוואה מובהקת, אך המשתנים מסבירים רק 15% מן השונות (המשתנה המסביר היחיד המובהק הוא מסמ"ת). מסלול הלימודים הוגדר,

כזכור, כסדרה של משתני דמי. הקטגוריה אשר אינה נכללת בניתוח היא 'מסמ"ר' המהווה, עקב כך, בסיס להשוואה. כלומר, השתייכות למסגרת המסמ"ת, לעומת מסמ"ר ומסמ"ס, מגדילה את התשואה תמורת השכלה בכ-392 ל"י. ממצא זה חוזר וממחיש את ייחודיות תלמידות המסמ"ת בהשוואה לתלמידות המסלולים האחרים. תמונה שונה מתגלה בקרב הבנים: תלמידי כל שלושת המסלולים שואפים לתשואה גבוהה יחסית (לוח 1), וההבחנה בין המסלולים אינה מספקת הסבר משמעותי לשונות השאיפות הכלכליות.

חשיבות ההרכב המיני של משלח-היד הנשאף בקביעת התשואה להשכלה מומחשת בטורים 3, 4 של הלוח. הוספת משתנה ה"גבריות" לניתוח הרגרסיה יוצרת שתי משוואות מובהקות, וכמו כן חלה עלייה משמעותית ביותר בערכי R^2 ; כאשר כושר ההסבר במשוואת הבנות ממשיך להיות גבוה מזה שבמשוואת הבנים (51. ר"ו 26, בהתאמה).

הכללת "גבריות" במשוואת הבנות מקטינה משמעותית את השפעת 'מסמ"ת', ההופכת לבלתי מובהקת. לעומת זאת, הכללת משתנה זה במשוואת הבנים גורמת לעלייה בהשפעת 'מסמ"ת', ומשתנה זה הופך למוכהק סטטיסטית. ניתן להסיק מכך, כי בקרב הבנות — פערי השאיפות הכלכליות בין תלמידות המסמ"ר והמסמ"ת נובעים בעיקר מהבדלים ב"גבריות" משלח-היד להם הן שואפות. כלומר, אין תלמידות המסמ"ת נוטות לפתח שאיפות כלכליות, ורמת השאיפות הגבוהה יחסית המתגלה בקבוצה זו נובעת מנטייתן למשלח-יד "גבריים". בקרב הבנים, לעומת זאת, גורמת הדרגה הגבוהה של "גבריות" המקצוע לו הם שואפים לטשטוש הפערים בשאיפות הכלכליות בין תלמידי המסמ"ר לבין תלמידי המסמ"ת. לאחר פיקוח על "גבריות" המקצוע, מתגלה קיומן של שאיפות כלכליות, מנותקות מההרכב המיני, בקרב תלמידי המסמ"ת.

גורם נוסף המתגלה כבעל השפעה מובהקת — אם כי שולית בעוצמתה — בקרב הבנות, הוא השיקול הכלכלי בבחירת משלח-היד. כ-26% מכלל הבנות ציינו היבט זה כמרכזי בקביעת הבחירה התעסוקתית בהשוואה ל-46% מכלל הבנים. נראה כי דווקא בקרב הבנות, הנטות פחות להדגיש היבטים כלכליים, כרוכה הדגשת ההיבט הכלכלי בשאיפה למקצועות מתגמלים יותר. הבנים, גם אלה אשר אינם מדגישים במפורש את ההיבט הכלכלי, נוטים לשאוף למשלח-יד עתירי תשואה, ומכאן שוליותו של גורם זה בקביעת שאיפותיהם התעסוקתיות של הבנים בהיבטן הכלכלי.

הוספת יוקרת משלח-היד הנשאף לניתוח הרגרסיה (לוח 2, טורים 5, 6) אינה מביאה, למעשה, לשינוי משמעותי כלשהו במשוואת הבנות. בקרב הבנים, לעומת זאת, הכללת יוקרת משלח-היד לו הם שואפים מגדילה את השונות המוסכרת ב-4%, ותרומת היוקרה להסבר התשואה מובהקת מבחינה סטטיסטית. דפוס זה חוזר ומבהיר את רמות השאיפה הגבוהות של הבנים, בהשוואה לבנות: רמות שאיפה גבוהות בתחום היוקרה כרוכות, ברוב המקרים, ברמות שאיפה גבוהות בתחום הכלכלי. משתמע מכך, כי הבנים בעלי השאיפות למובילות נוטים להעדיף משלח-יד הכרוכים בתגמולים גבוהים הן כאשר ליוקרה, הן כאשר להכנסה. אולם בקרב הבנות לא מתגלה תופעה מקבילה.

משוואות הרגרסיה מבהירות, כי הגורם הדומיננטי בקביעת השאיפות הכלכליות, במיוחד בקרב הבנות, אך גם בקרב הבנים, הוא "גבריות" משלח היד אשר לו שואפים. אין בכך כדי

לענות במישרין על השאלה: עד כמה ניתן לייחס פערים בין-מיניים בשאיפות הכלכליות להבדלים בהרכב המיני של משלח-היד הנשאים? במטרה לבחון זאת, נעשה שימוש בטכניקה דומה לזו בה השתמשו רוס (Roos, 1981) וביב ופורם (Bibb & Form, 1977) כדי לבחון היבטים שונים של פערי הכנסות בין המינים בשוק העבודה: אומדן רמת השאיפה הממוצעת של הבנות, בהנחה שמאפייניהן הרלוונטיים זהים לאלה של הבנים. אומדן זה נעשה באמצעות משוואת רגרסיה, שבה מותאמים ממוצעי הבנים במשתנים המסבירים למקדמים של הבנות. הפערים הבין-מיניים המתגלים, תוך התייחסות לאומדן זה, מושווים לפערים המקוריים. ההפרש המקורי בין בנים ובנות בממוצע התשואה להשכלה הוא: 443.78 ל"י. בשלב הראשון הותאם אחוז הגברים הממוצע במקצועות שלהם שואפים הבנים למשוואת הבנות, ואילו לגבי כל שאר המשתנים הותאמו ממוצעי הבנות למקדמים של משוואת הבנות. התאמה זו העלתה את ממוצע התשואה בקרב הבנות ל-170.22 ל"י. כלומר, אילו שאפו הבנות למשלח-יד "גבריים" בדומה לבנים, הפער המקורי היה מצטמצם ב-73%. בשלב השני הותאמו ממוצעי הבנים למקדמים של הבנות בכל המשתנים. ממוצע הבנות עלה כתוצאה מכך ל-203.97 ל"י, שפירושו סגירת 81% מהפער המקורי. משתמע מכך, כי אילו שאפו הבנות למשלח-יד "גבריים" יותר, היו פערי התשואה בין המינים מצטמצמים במידה ניכרת, לפחות בכל הקשור לרמות השאיפה.

למרות שאין המחקר הנוכחי מתמקד ביוקרת משלח-היד הנשאים, אתיחס בקצרה גם להיבט זה, ובייחוד לקשרים בינו לבין ההרכב המיני של המקצועות הנשאים (לוח 3). שני הטורים הראשונים בלוח 3 בוחנים את השפעת משתני המחקר על יוקרת משלח-היד הנשאף, מבלי לכלול את מאפייניו האחרים. כמצופה, הגורמים המרכזיים בהקשר זה הם גורמים הקשורים בביה"ס: השתייכות למסלול העיוני מעלה את יוקרת משלח-היד לו שואפות הבנות ב-22 יחידות, ואילו בקרב הבנים בכ-37. השתייכות למסמ"ת מעלה משמעותית, את יוקרת משלח-היד לו שואפים הבנים (27 יחידות), ובמידה שולית בלבד – בקרב הבנות (6 יחידות). לעומת זאת, מיצב חברתי-כלכלי עדיף משמעותי יותר בהעלאת רמות השאיפה בקרב הבנות.

הכללת "גבריות" משלח-היד (טורים 3 ו-4 בלוח 3) מגדילה אך במעט את אחוזי השונות המוסברת. ברור כי גורם זה, שהתגלה כמשמעותי ביותר בקביעת רמת השאיפות הכלכליות, הוא שולי יחסית בקביעת יוקרת משלח-היד הנשאים, אף כי תרומתו מובהקת בקרב בני שני המינים. עם זאת, כיווני ההשפעה מנוגדים: בקרב הבנות, עלייה באחוז הגברים במקצוע מלווה בעלייה ברמת היוקרה שלו, ואילו בקרב הבנים גורמת עלייה מקבילה לירידה ברמת היוקרה. כלומר, כאשר בני שני המינים בוחרים במשלח-יד ה"הולמים" פחות את מינם, הם יעדיפו מקצועות יוקרתיים יחסית.

סיכום

התייחסות למשלח-היד אשר להם שואפים בני נוער, מתוך היבטים נוספים ליוקרה, מבהירה שהדיפרנציאציה המינית בשאיפות מהווה בכואה של ההפרדה הקיימת בשוק העבודה.

לוח 3: מקדמי רגרסיה מטריים (B) ומתוקננים (β) לניבוי יוקרת משלח-היד הנשאף עבור בנות ($n = 179$) ועבור בנים ($n = 134$)

משתנים מסבירים	בנות (1)	בנים (2)	בנות (3)	בנים (4)	בנות (5)	בנים (6)	
מיצב							
חברתי-כלכלי	1.97*	1.77*	1.51*	1.67	1.61*	1.39	B
	.22	.15	.17	.14	.18	.12	β
מוצא עדתי	1.41	-1.53	.64	-1.54	.52	-.63	B
	.04	-.03	.02	-.03	.01	-.01	β
שיקול כלכלי	-1.25	1.57	-.84	.40	-1.38	-.18	B
	-.03	.03	-.02	.01	-.03	-.01	β
עידוד							
'אחרים משמעותיים'	3.09	2.82	3.21	2.25	3.25	.76	B
	.07	.04	.07	.03	.07	.01	β
עיוני	22.12*	37.26*	23.88*	32.21*	23.47*	30.28*	B
	.52	.66	.56	.57	.55	.53	β
מסמ"ת	6.18*	27.46*	3.31	26.71*	2.78	24.77*	B
	.14	.56	.07	.55	.07	.51	β
"גבריות"	—	—	10.33*	-13.88*	6.94	-22.20*	B
	—	—	.20	-.16	.14	-.26	β
תשואה	—	—	—	—	.00	.01*	B
	—	—	—	—	.10	.19	β
							a
							R^2
							71.58
							51.30
							65.11
							48.40
							51.02
							52.12
							.56
							.46
							.53
							.45
							.51
							.42

* ערך B גדול לפחות כפליים מטעות התקן שלו.

במקביל למצוי בשוק העבודה, מתגלה בשאיפות הבחנה ברורה בין מקצועות "נשיים" ו"גבריים". מתברר כי הפערים בין המינים באשר להרכב המיני של משלח-היד הנשאפים ברורים וחדים הרבה יותר מאשר הפערים ביוקרה, ובכך מאשרים הממצאים הנוכחיים, בקונטקסט הישראלי, את הטענה כי צעירים (בחברה האמריקנית) נוטים לבחור במשלח-יד ההולמים את מינם (Marini & Greenberger, 1978).

הממצאים הנוכחיים מביאים למסקנות חד-משמעיות גם באשר להיבט הכלכלי של משלח-היד הנשאפים, היבט אשר לא נחקר עד כה. מתברר, כי הנחיתות הכלכלית של

נשים בשוק העבודה, אשר תועדה במחקרים כה רבים, באה לידי ביטוי ברור כבר בשאיפותיהן התעסוקתיות של תלמידות בביה"ס התיכון. במקביל למתואר לגבי שוק העבודה, הרי שגם כאשר מנותחות רמות השאיפה, ברור כי הפער בין המינים בולט כאשר מדובר בתשואה תמורת ההשכלה, ולא כאשר מדובר ביוקרה. ניתוח משלח-היד להם שואפות נערות מבהיר, כי גם בטרם הכניסה לשוק העבודה וההיתקלות במנגנונים מְפָלִים, אין הבנות שואפות להחזר הולם להשכלתן. ממצאים אלה אינם מבטלים את אפשרות קיומה של הפליית נשים בשוק העבודה, אך ניתן להסיק מהם שאין די בכך כדי להסביר את נחיתותן במסגרתן. לשון אחר, לאור העובדה שהשאיפות להישגים כלכליים נמוכים מתגבשות (לפחות בחלקן) עוד קודם הכניסה לשוק העבודה, הרי שגם אם קיימים במסגרתו מנגנונים מְפָלִים, הם נתקלים בנשים המצפות (ואולי שואפות?) להיתקל בהם. השאלה העולה בהקשר זה היא שאלת הגורמים המביאים תלמידות בית-ספר, המשקיעות ברכישת השכלה, לשאוף למשלח-יד אשר לא יתגמלו השכלה במובן הכלכלי. מחקרים מצביעים על כך שנשים וגברים נוטים לייחס משמעויות שונות להשכלה, כאשר לגברים תפיסה אינסטרומנטלית יותר מזו של הנשים (Taylor & Glenn, 1976; Turner, 1964). תמיכה מסוימת בטענה זו ניתן לגלות גם בממצאי המחקר הנוכחי: הבנים נוטים יותר מהבנות לבסס את שאיפותיהם התעסוקתיות על מסלול הלימודים⁹. עם זאת, בקרב הבנות, כמו גם בקרב הבנים, מהווה מסלול הלימודים גורם דומיננטי ללא עוררין בקביעת יוקרת משלח-היד הנשאף. כלומר, הבנות נוטות בהחלט לתרגם הישגי השכלה לסטטוס תעסוקתי. מדוע, אם כן, אין הן מבצעות המרה מקבילה כאשר מדובר בתגמולים כלכליים?

נראה, בהסתמך על ממצאי המחקר הנוכחי, כי גורם מרכזי להסבר פערי התשואות במקצועות להם שואפים בני שני המינים היא נטייתם הברורה להיצמד למשלח-יד המקובלים כהולמים את מינם. ההטפה המינית של מקצועות, בצד תרבות המעודדת היעדר סטיות מהדפוס של מקצוע "גברי" – לבן, ו"נשי" – לבת, מבטיחים לא רק את הנצחתה של ההפרדה המינית, אלא גם את המשך נחיתותן הכלכלית של נשים. דרך העדפת מקצועות "נשיים" מפחיתות הנשים בערך השכלתן ומבקשות מלכתחילה תגמול כלכלי נמוך להישגיהן בתחום זה. העובדה, שהשאיפה למשלח-יד בלתי-מתגמלים מהווה מעין תוצר-לוואי להעדפת מקצועות "נשיים", מבהירה את הצורך בבחינה מחדש של הטענה שאין הנשים מדגישות, במודע, את הגורם הכלכלי בעיצוב שאיפותיהן. ייתכן מאוד שחוסר היכולת להינתק מהתווית המינית של משלח-היד היא גורם דומיננטי יותר בקביעת מיקום הנשים בשוק העבודה. משתמע מכך, כי נסיון למיתון פערי התשואות בין המינים, באמצעות חוקים ותקנות המופעלים על המעבידים, עשוי להביא, לכל היותר, לפתרון חלקי של הבעיה. פתרון הנראה כבעל סיכוי רב יותר להצלחה הוא הפתרון הקשה הרבה יותר של ניתוק הקשר בין מקצוע ומין. העובדה שפתרון זה אולי אפשרי נרמזת כבר בממצאי המחקר

9 בקרב הבנות, לעומת זאת, הנטייה לבסס את השאיפות על גורמים הקשורים ברקע המשפחתי גדולה מזו של הבנים. ממצאים אלה – הדגשת הישגים אישיים בקרב הבנים, והדגשת הרקע המשפחתי בקרב הבנות – מקבילים גם הם לממצאים מארה"ב (Sewell & Shah, 1967; Alexander & Eckland, 1974; Hout & Morgan, 1975).

הנוכחי: נערות הלומדות במסגרת מסלולים "גבריים" נוטות להעדיף משלח-יד הכרוכים בתשואה גבוהה יחסית להשכלה, זאת בניגוד בולט לנערות הלומדות במסלולים הנחשבים ל"נשיים" יותר. ייתכן, כמוכן, ששבירת הקשר בין מקצוע למין תביא בעקבותיה להתפתחות מנגנונים חלופיים, שמטרתם שימור נחיתות הנשים בשוק העבודה, אלא שאפשרות זאת חורגת אל מעבר לעניינו של המחקר הנוכחי.

נספח

מקדמי מתאם פירסון בין משתני המחקר

המשתנים	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. מיצב חברתי-כלכלי	—	.55	-.03	.12	.33	.05	.43	.11	.26
2. מוצא עדתי	.49	—	-.06	.18	.37	-.03	.36	.10	.15
3. שיקול כלכלי	-.22	-.17	—	-.11	-.24	-.24	-.15	.15	.04
4. עידוד 'אחרים' משמעותיים	.23	.18	-.16	—	.22	.11	.23	.02	.03
5. עיוני	.31	.21	-.28	.25	—	-.38	.58	-.13	-.20
6. מסמ"ת	.04	.08	.07	-.07	-.42	—	-.04	.35	.40
7. יוקרה	.36	.23	-.15	.19	.46	.29	—	.16	.17
8. תשואה	.05	-.04	.06	.06	-.13	.19	.11	—	.69
9. "גבריות"	-.20	-.13	.01	-.17	-.49	.12	-.40	.43	—

הערה: בנות מעל האלכסון ובנים מתחתיו.

ביבליוגרפיה

איילון, ח. (1984). שאיפות מוביליות בשכבות נמוכות סטטוס (חיבור לשם קבלת תואר דוקטור). תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב, החוג לסוציולוגיה.

הרטמן, מ. (1975). המקצוע כמודד למעמד חברתי בחברה הישראלית. תל-אביב: המכון לחקרי עבודה וחברה מיסודן של ההסתדרות הכללית של העובדים בא"י ואוניברסיטת תל-אביב.

כפיר, ד. (1982). הסביבה הביתית וההרכב החברתי של בית-הספר והשפעתם על מהלך לימודיהן ושאיפותיהן של תלמידות ישראליות ממוצא אסיאני-אפריקני (חיבור לשם קבלת תואר דוקטור). תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב, בית הספר לחינוך.

יוגב, א. ואיילון, ח. (1986). האם החינוך התיכון המקצועי תורם לתהליכי שיצור חברתי בישראל? הוצג בכנס ה-17 של האגודה הסוציולוגית הישראלית, חיפה, הטכניון.

ALEXANDER, K.L. & ECKLAND B.K. (1974). Sex differences in the educational attainment process. *American Sociological Review*, 39, 668-682.

ARCHER, C.J. (1984). Children's attitude towards sex-role division of adult occupational roles. *Sex Roles*, 10 (1-2), 1-10.

- BIBB, R. & FORM W. (1976). The effect of individual, occupational and sex stratification on wages in blue collar markets. *Social Forces*, 55, 974-994.
- BLALOCK, H.M. (1972). *Social Statistics*. New York: McGraw-Hill.
- BLAU, F.D. & JESENIUS, C.L. (1976). Economic dimensions of occupational segregation. *Signs*, 1 (4), 181-201.
- DOERINGER, P.B. & PIOME M.J. (1971). *Internal Labor Markets and Manpower Analysis*. Lexington, Mass.: Heath.
- ENGLAND, P. (1979). Women and occupational prestige: A case of vacuous sex equality. *Signs*, 5, 252-265.
- ENGLAND, P. (1984). Wages appreciation and depreciation: A test of neoclassical economic explanation of occupational sex segregation. *Social Forces*, 62 (3), 726-745.
- ENGLAND, P., CHASSIE, M. & McCORMACK, L. (1982). Skill demands and earning in female and male occupations. *Sociology and Social Research*, 66, 147-168.
- FEATHERMAN, D.L. & HAUSER, R.M. (1976). Sexual inequalities and socioeconomic achievement in the U.S.; 1962-1972. *American Sociological Review*, 41, 462-483.
- GOLDSTEIN, P. & OLDHAM, J. (1979). *Children and Work: A Study of Socialization*. New Brunswick, NJ: Transaction Books.
- GREENBERGER, E. & STEINBERG, L.D. (1983). Sex differences in early labor force experience: Harbinger of things to come. *Social Forces*, 62 (2), 467-486.
- HEILMAN, M.E. (1984). Male and female reactions to altered sex ratios in male dominated occupations. Cited in C. Tavis & C. Wade, *The Longest War*. Harcourt, Brace & Jovanovich.
- HODSON, R. (1982). Economic dualism: A critical review. *American Sociological Review*, 47, 727-739.
- HOUT, M. & MORGAN W.R. (1975). Race and sex variations in the causes of the expected attainments of high school seniors. *American Journal of Sociology*, 81, 364-394.
- IZRAELI, D.N. (1979). Sex structure of occupations: The Israeli experience. *Sociology of Work and Occupations*, 6 (4), 404-429.
- JONES, F.L. (1983). Sources of gender inequality in income: What the Australian census says. *Social Forces*, 62 (1), 124-152.
- LLOYD, C.B. & NIEMI B.T. (1979). *The Economics of Sex Differentials*. New York: Columbia University Press.
- MARINI, M.M. (1978). Sex differences in the determination of adolescent aspirations: A review of research. *Sex Roles*, 4 (5), 723-753.
- MARINI, M.M. & GREENBERGER, E. (1978). Sex differences in occupational aspirations and expectations. *Sociology of Work and Occupation*, 5, 147-178.
- McCLENDON, M.J. (1978). The occupational status attainment process of males and females. *American Sociological Review*, 41, 52-64.
- McLANGHLIN, M.J. (1978). Sex differences in the determinants of occupational status. *Sociology of Work and Occupations*, 5 (1), 5-31.
- MINCER, J. & POLACHEK, S. (1978). Women earnings re-examined. *Journal of Human Resources*, 13 (1), 118-134.
- OPPENHEIMER, V.K. (1970). *The Female Labor Force in the United States*. Population Monograph Studies, 5. Berkely: University of California Press.
- PAIGE, K.E. (1984). Indicators of sex differences in socioeconomic achievement. Cited in C. Tavis and C. Wade, *The Longest War*. Harcourt, Brace & Jovanovich.
- PAPALIA, D.E. & TENNENT, S.S. (1975). Vocational aspirations in preschoolers: A manifestation of early sex role stereotyping. *Sex Roles*, 1, 197-199.

- POLACHECK, S. (1981). Occupational self-selection: A human capital approach to sex differences in occupational structure. *Review of Economics and Statistics*, 58, 60-69.
- ROOS, P. (1981). Sex stratification in the work place: Male-female differences in economic returns to occupations. *Social Science Research*, 10 (3), 195-224.
- ROSEN, B.C. & ANESHENSEL, C.S. (1978). Sex differences in educational-occupational expectation process. *Social Forces*, 57 (1), 164-186.
- ROSENFELD, R.A. (1980). Race and sex variations in career dynamics. *American Sociological Review*, 45 (4), 583-609.
- ROSENFELD, R.A. (1983). Sex segregation and sectors: An analysis of gender differences in returns from employers changes. *American Sociological Review*, 48 (5), 637-655.
- SEMYONOV, M. & KRAUS V. (1983). Gender, ethnicity and income inequality: The Israeli experience. *International Journal of Comparative Sociology*, 26 (3-4), 258-272.
- SEMYONOV, M. & SCOTT, R.I. (1983). Industrial shifts, female employment, and occupational differentiation: A dynamic model for American cities, 1960-1970. *Demography*, 20 (2), 163-176.
- SEWELL, W.H. & HAUSER, R.M. (1975). *Education, Occupation and Earning Achievement in the Early Career*. New York: Academic Press.
- SEWELL, W.H. & SHAH, V.P. (1968). Social class, parental encouragement and educational aspirations. *American Journal of Sociology*, 73 (5), 559-572.
- SEWELL, W.H. & SHAH, V.P. (1967). Socioeconomic status, intelligence and attainment of higher education. *Sociology of Education*, 40 (1), 1-23.
- TAYLOR, P.A. & GLENN, N.D. (1976) The utility of education and attractiveness of female's status attainment through marriage. *American Sociological Review*, 41, 484-498.
- TRIEMAN, D.J. & ROOS, P.A. (1983). Sex and earnings in industrial society: A nine nation comparison. *American Journal of Sociology*, 89 (1), 612-650.
- TRIEMAN, D.J. & TERRELL, K. (1975). Sex and the process of status attainment: A comparison of working women and men. *American Sociological Review*, 40, 174-200.
- TURNER, R.H., (1960). Sponsored and contest mobility and the school system. *American Sociological Review*, 25, 855-869.
- TURNER, R.H. (1964). Some aspects of women's ambition. *American Journal of Sociology*, 70, 484-498.
- WEITZMAN, L.D. (1972). Socialization in picture books of pre-school children. *American Journal of Sociology*, 77, 1125-1150.
- WHITE, L.K. & BRINKERHOFF, D.B. (1981). The sexual division of labor: Evidence from childhood. *Social Forces*, 60 (1), 170-181.
- WIRTENBERG, T.J. & NAKAMURA C.Y. (1976). Education: Barrier of boom to changing occupational roles of women. *Journal of Social Issues*, 32, 165-179.
- WOLF, W.D. & ROSENFELD, R. (1978). Sex structure of occupations and job mobility. *Social Forces*, 56, 823-845.
- YOGEV, A. (1981). Determinants of early educational career in Israel: Further evidence for the sponsorship thesis. *Sociology of Education*, 54, 181-195.
- YOGEV, A. & AYALON, H. (1982). Sex and ethnic variations in educational plans: A cross cultural perspective. *International Journal of Modern Sociology*, 12, 1-19.
- YOGEV, A. & AYALON, H. (1986). High school attendance in a sponsored multi-ethnic system: The case of Israel. In A.C. Kerckhoff (Ed.), *Research in Sociology of Education and Socialization*, vol. 6. Greenwich Conn.: Jai Press.
- YUCHTMAN-YAAR, E., MOORE, D. & FISHelson, G. (1984). *To be Deprived and Complacent: Fairness*

Judgement of Earnings among Israeli Women. Tel Aviv: Tel-Aviv University, The Faerder Institute for Economic Research. (Working Paper no. 17-84).

YUCHTMAN-YAAR, E. & SAMUEL, I. (1975). Determinants of career plans: Institutional versus interpersonal effects. *American Sociological Review*, 40, 521-531.

ZELLNER, H. (1975). The determinants of occupational segregation. In C. Lloyd (Ed.), *Sex Discrimination and Division of Labor*. New York: Columbia University press.